

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/115/159-163>

Naz Budaqova

Bakı Slavyan Universiteti

magistrant

<https://orcid.org/0009-0000-8257-0709>

naz.budagova19@gmail.com

Alman dili dərslərində bədii mətnlərin istifadəsi

Xülasə

Son illərdə alman dilinin xarici dil kimi tədrisində ədəbi mətnlərin rolu artmışdır. Əvvəllər pragmatik mətnlər üstünlük təşkil edirdisə, bu gün ədəbi mətnlər dil, mədəniyyət və idrak baxımından verdiyi üstünlüklərə görə daha tez-tez istifadə olunur. Ədəbi mətnlər zəngin və orijinal dil təqdim edir, lüğət ehtiyatını genişləndirir, idiomatik ifadələr və üslub vasitələri ilə tanış edir. Bundan əlavə, onlar emosional və sosial mövzulara toxunaraq interkultural kompetensiyayı inkişaf etdirir və tələbələrə fəal düşünməyə təşviq edir.

Müasir metodlar ədəbi mətnləri interaktiv və yaradıcı şəkildə dərslər prosesinə inteqrasiya edir. Kommunikativ və tapşırıq əsaslı yanaşmalar, həmçinin rəqəmsal və multimedia alətləri dərsləri daha maraqlı və səmərəli edir. Lakin mətnlərin mürəkkəbliyi və tələbələrin motivasiyası kimi çətinliklər qalmaqdadır.

Sadələşdirilmiş mətnlər, fərdiləşdirilmiş yanaşmalar və aktual mövzuların seçilməsi bu çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə kömək edə bilər.

Ümumilikdə, ədəbi mətnlər müasir xarici dil tədrisində dəyərli bir vasitədir.

Onlar təkcə dil öyrənməni asanlaşdırmır, həm də mədəni və idraki bacarıqları inkişaf etdirir, dərsləri daha interaktiv və motivasiyaedici edir.

Açar sözlər: *bədii mətnlər, xarici dil tədrisi, mədəniyyətlərarası səriştə, kommunikativ metodlar, rəqəmsal tədris vasitələri, lingvistik bacarıqlar*

Naz Budagova

Baku Slavic University

Master student

<https://orcid.org/0009-0000-8257-0709>

naz.budagova19@gmail.com

The Use of Literary Texts in German Language Lessons

Abstract

In recent years, the role of literary texts in teaching German as a foreign language has increased. While pragmatic texts were previously dominant, today literary texts are used more frequently due to their linguistic, cultural, and cognitive advantages. Literary texts present a rich and authentic language, expanding vocabulary and introducing idiomatic expressions and stylistic devices. Additionally, they address emotional and social topics, fostering intercultural competence and encouraging learners to think actively.

Modern methods integrate literary texts into teaching in an interactive and creative way. Communicative and task-based approaches, as well as digital and multimedia tools, make lessons more engaging and effective. However, challenges such as text complexity and student motivation remain. Simplified texts, individualized approaches, and the selection of relevant topics can help overcome these difficulties.

Overall, literary texts are a valuable tool in modern foreign language teaching.

They do not only facilitate language learning but also develop cultural and cognitive skills, making lessons more interactive and motivating.

Keywords: *literary texts, foreign language teaching, intercultural competence, communicative methods, digital teaching tools, linguistic skills*

Giriş

Alman dilinin xarici dil kimi tədrisində bədii mətnlərdən istifadə son illərdə getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edir. Övvəllər pragmatik mətnlər və ya dərslik dialoqları tez-tez diqqət mərkəzində olduğu halda, bu gün çoxsaylı dil, mədəni və koqnitiv üstünlüklər təklif etdiyi üçün orijinal, bədii mətnlərə diqqət artır.

Qloballaşan dünyada xarici dil bilikləri təkcə kommunikativ bacarıq deyil, həm də fərdin mədəniyyətlərarası anlayışını və dünyagörüşünü genişləndirən əsas vasitə kimi çıxış edir. Bu kontekstdə dilin tədrisində istifadə olunan metod və materialların seçimi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Ənənəvi dərsliklər və struktur yönümlü yanaşmalar illərdir dil tədrisinin əsasını təşkil etsə də, müasir dövrdə daha interaktiv, yaradıcı və mədəni yüklü mənbələrə olan ehtiyac artmaqdadır. Belə mənbələrdən biri də bədii mətnlərdir (Aliyeva, 2019).

Bədii ədəbiyyat zəngin dil ehtiyatı, ifadə vasitələri və mədəni dəyərlərin daşıyıcısı olmaqla yanaşı, dil öyrənmə prosesini həm şagirdlər, həm də müəllimlər üçün daha maraqlı və mənalı edir. Bədii mətnlər vasitəsilə tələbələr təkcə linqvistik bilikləri deyil, həm də sosial, emosional və mədəni aspektləri mənimsəyir, bu isə dil öyrənməni daha çoxşaxəli və effektiv edir.

Bu yazıda bədii mətnlərin xarici dil tədrisində rolu və əhəmiyyəti araşdırılır, müasir metod və yanaşmalar çərçivəsində onların istifadəsinin tədrisə necə töhfə verdiyi təhlil olunur. Məqsəd ondan ibarətdir ki, bu yanaşmaların tələbələrin motivasiyasına, dil bacarıqlarının inkişafına və mədəniyyətlərarası səriştənin formalaşmasına necə təsir etdiyini aydınlaşdırmaqla, müasir alman dili dərslərində bədii mətnlərin istifadəsinin imkanlarını və çətinliklərini kompleks şəkildə təqdim edək.

Tədqiqat

Bədii mətnlərlə işləməyin əsas üstünlüyü ondan ibarətdir ki, onların zəngin və orijinal dili var. Şagirdlər standartlaşdırılmış dərslik mətnlərində tez-tez rast gəlinməyən müxtəlif üslub səviyyələri, idiomatik ifadələr və yaradıcı ifadə formaları ilə qarşılaşırlar. Bu, təkcə lüğətin mənimsənilməsini deyil, həm də dil həssaslığını və nüansları tanımaq qabiliyyətini artırır. Bundan əlavə, ədəbi mətnlər öyrənənlərə dillə daha dərin səviyyədə əlaqə yaratmağa imkan verən emosional, sosial və mədəni mövzulara müraciət etməklə düşüncəni təşviq edir (Collie, Slater, 1990).

Digər mühüm aspekt mədəniyyətlərarası səriştənin təşviqidir. Ədəbiyyat cəmiyyətin güzgüsüdür və öyrənənlərə müxtəlif perspektivlər, tarixi inkişaf və mədəni dəyərlərlə əlaqə yaratmağa imkan verir. Bu, xüsusən miqrasiya, şəxsiyyət və ya rəqəmsallaşma kimi aktual sosial problemlərlə məşğul olan müasir ədəbiyyat üçün doğrudur. Öz mədəniyyətini müqayisə etmək və həyatın müxtəlif reallıqları üzərində düşünmək insanın dünyagörüşünü genişləndirir və xarici dilin öyrənilməsini interaktiv və əks etdirən prosesə çevirir (Quliyeva, 2024, s. 2).

Müasir didaktik metodlar bədii mətnlərdən təkcə dili öyrətmək üçün deyil, həm də yaradıcılıq və kommunikativ tapşırıqların yerinə yetirilməsi üçün əsas kimi istifadə edir. Məsələn, hekayələrdən səhnələr canlandırılaraq bilər, alternativ sonluqlar yazıla bilər və ya öz mətnləriniz müəllif üslubunda yazıla bilər. Podkastlar, bloqlar və ya interaktiv oxu layihələri kimi rəqəmsal mediadan istifadə etməklə ədəbiyyatla işləmək daha müxtəlif və əlçatan edilə bilər.

Çoxlu üstünlüklərə baxmayaraq, ədəbi mətnlərin xarici dil tədrisinə inteqrasiyasında çətinliklər var. Ümumi problem dilin mürəkkəbliyidir ki, bu da aşağı səviyyələrdə öyrənənlər üçün maneə ola bilər. Sadələşdirilmiş versiyalar və ya hədəflənmiş qabaqcıl relyef girişi asanlaşdırmağa kömək edə bilər. Motivasiya və məşğulluğu təşviq etmək üçün öyrənənlərin maraqlarına və dil səviyyəsinə uyğun mətnləri seçmək də vacibdir (Ji-Young, 2010).

Bədii mətnlər müasir xarici dil tədrisinin mühüm tərkib hissəsidir. Onlar təkcə linqvistik problemlər deyil, həm də mədəni və koqnitiv öyrənmə imkanları təklif edir. Müasir metodlardan istifadə etməklə bədii mətnlərlə dərslər daha dinamik, interaktiv və öyrənmə üçün əlverişli olur.

Bədii mətnlər xarici dilin tədrisində dəyərli vasitədir, çünki onlar təkcə linqvistik bacarıqları inkişaf etdirmir, həm də mədəni, idrak və sosial öyrənmə proseslərini dəstəkləyir. Bədii mətnlərlə müasir tədris öyrənənləri fəal şəkildə cəlb etmək və dil öyrənməni canlı, interaktiv prosesə çevirmək üçün metodoloji müxtəliflikdən istifadə edir (Kertes, 2008).

Keçmişdə bədii mətnlərə çox vaxt qrammatika və lüğətə diqqət yetirilməklə, sırf analitik şəkildə

baxılırdı. Müasir metodlar isə daha çox ünsiyyətə, qarşılıqlı əlaqəyə və yaradıcı emallara önəm verir. Bu, öyrənənlərə təkcə dil bacarıqlarını inkişaf etdirməyə deyil, həm də mətnlərlə şəxsi münasibətlərini qurmağa imkan verir.

Bədii mətnlər xarici dillərin tədrisində mühüm rol oynayır. Onlar yalnız dil biliklərinin inkişafına deyil, həm də mədəniyyətlərarası öyrənmə və analitik düşüncə bacarıqlarının formalaşmasına kömək edir. Müasir təhsil yanaşmaları bədii mətnlərdən istifadənin effektivliyini artırmaq üçün müxtəlif metodlardan istifadə edir.

Bədii mətnlər zəngin linqvistik strukturları, idiomatik ifadələri və üslub vasitələrini ehtiva etdiyindən dil öyrənmə prosesini daha əlverişli edir. Dil öyrənənlər real kontekstdə yeni sözlər və ifadələr öyrənir, müxtəlif üslublarla tanış olur və dili yalnız nəzəri qaydalar çərçivəsində deyil, təbii istifadədə mənimsəyirlər (Kramsch, 1993).

Bədii mətnlərin söz ehtiyatının genişləndirilməsi üçün xüsusi əhəmiyyəti vardır. Adi dərsləklərdə rast gəlinməyən, kontekstdən asılı şəkildə işlənən mürəkkəb ifadələr və sözlər məhz ədəbi mətnlərdə təqdim olunur. Bu, tələbələrə dilin daha dərin qatlarını öyrənmək və sözlərin müxtəlif kontekstlərdə istifadəsini başa düşmək imkanı yaradır.

Grammatik strukturların kontekstdə qavranılması da bədii mətnlərin üstünlüklərindəndir. Ədəbi mətnlərdə müxtəlif grammatik qaydalar təbii şəkildə işlənir, bu da tələbələrin dili daha orijinal formada dərk etməsinə kömək edir.

Tələbələr grammatikanı nəzəri qaydalar kimi öyrənmək əvəzinə, onları canlı nitqdə və yazıda necə tətbiq etməyi öyrənirlər (Maley, 1989).

Oxu və yazma bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi üçün bədii mətnlər əvəzedilməz vasitələrdən biridir. Tələbələr mətnin strukturunu, üslub xüsusiyyətlərini və arqumentasiya metodlarını təhlil edərək daha yaxşı oxucu və yazıçı olurlar. Müxtəlif janrlardan olan mətnlər üzərində işləyərək tələbələr fərqli yazı üslublarını mənimsəyir və öz fikirlərini yazılı şəkildə daha dolğun ifadə etməyi öyrənirlər.

Bədii mətnlər təkcə dil öyrətmir, həm də tələbələrə öyrəndikləri dilin daşıyıcısı olan xalqın mədəniyyətini və dünyagörüşünü öyrənməyə kömək edir. Ədəbiyyat tarixi hadisələri, sosial inkişafı və ənənələri əks etdirdiyi üçün dil öyrənənlər bu cəmiyyətlərin xüsusiyyətləri ilə yaxından tanış olurlar (Kramsch).

Mədəniyyətlərarası səriştə formalaşdırmaq üçün bədii mətnlər vacib rol oynayır.

Tələbələr müxtəlif düşüncə tərzləri, dəyərlər və həyat tərzləri ilə tanış olaraq onları öz mədəniyyətləri ilə müqayisə edirlər. Bu, onların mədəni empatiyasını və dünyagörüşünü genişləndirir.

Bədii mətnlər eyni zamanda sosial məsələlərin müzakirəsinə imkan yaradır. Ədəbiyyatda miqrasiya, gender problemləri, sosial bərabərsizlik, ədalət və digər aktual mövzular tez-tez işlənir. Bu, tələbələrə yalnız dili deyil, həm də bu problemlərlə bağlı düşünməyi, analiz etməyi və müzakirə aparmağı öyrədir (Lazar, 1993).

Ədəbiyyat öyrənənlərin yalnız dil biliklərini artırmır, həm də onların intellektual və emosional inkişafına töhfə verir. Bədii mətnlərin tənqidi düşüncə qabiliyyətini inkişaf etdirdiyi məlumdur. Tələbələr mətnlərdəki personajları, motivləri, müəllifin məqsədini və mətnin əsas ideyasını təhlil edərək daha dərinlən düşünməyi öyrənirlər.

Empatiyanın inkişafı da bədii mətnlərin mühüm təsirlərindən biridir. Personajların həyat hekayələri və daxili dünyası ilə tanış olmaq tələbələrin başqalarının baxış bucağını anlama və müxtəlif perspektivləri dəyərləndirmə bacarığını formalaşdırır.

Bədii mətnlər yaradıcılığı da stimullaşdırır. Tələbələr hekayələrə alternativ sonluqlar yaratmaq, personajların taleyini dəyişdirmək, dialoqları yenidən qurmaq və ya öz hekayələrini yazmaq kimi fəaliyyətlər vasitəsilə təxəyyüllərini inkişaf etdirirlər (Maley, Duff, 1989).

Müasir tədris metodları bədii mətnləri dil dərslərində daha effektiv şəkildə istifadə etməyə imkan yaradır. Kommunikativ üsullar vasitəsilə tələbələr mətnləri aktiv şəkildə öyrənir və dili praktiki şəkildə mənimsəyirlər. Məsələn, səhnə şərhli tələbələrin mətnləri dramatik formada təqdim etməsini nəzərdə tutur. Bu metod vasitəsilə tələbələr dialoqları yenidən yazır, səhnələri improvizasiya edir və dili təcrübə edirlər.

Müzakirə qrupları da bədii mətnlərin öyrənilməsində mühüm rol oynayır.

Tələbələr qruplara bölünərək mətnin personajları, süjeti və sosial aktuallığı barədə müzakirələr aparır. Bu yanaşma həm tənqidi düşüncəni, həm də arqumentasiya və kommunikasiya bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Tapşırıq yönümlü yanaşmalar tələbələrin mətnlərlə aktiv qarşılıqlı əlaqədə olmasını təmin edir. Oxucu mərkəzli yanaşmada tələbələr mətnləri subyektiv şəkildə dəyərləndirir və öz təcrübələri ilə əlaqələndirirlər. Layihə əsaslı işlərdə isə tələbələr komikslər, şəkilli hekayələr, podkastlar, rəqəmsal təqdimatlar və videolar vasitəsilə mətnləri yaradıcılıqla öyrənirlər.

Rəqəmsal və multimedia üsulları da bədii mətnlərin tədrisinə yeni imkanlar yaradır. Filmlər, audiokitablar və interaktiv platformalar mətnlərin daha yaxşı başa düşülməsinə kömək edir. Oyunlaşdırma metodları isə tələbələrin motivasiyasını artırır və öyrənmə prosesini daha maraqlı edir (Nünning, Nünning, 2014).

Bədii mətnlərin çətinliyi onların tədrisində əsas problemlərdən biridir. Bir çox klassik və müasir əsərlərdə mürəkkəb dil strukturları və dərin fəlsəfi məqamlar olur. Bu problemi həll etmək üçün mətnlərin əvvəlcədən xülasəsi təqdim oluna bilər, həmçinin sadələşdirilmiş versiyalardan istifadə edilə bilər.

Şagirdlərin aşağı motivasiyası da çətinliklərdən biridir. Bəzi tələbələr ədəbiyyatı darıxdırıcı və qeyri-aktual hesab edir. Bu problemi həll etmək üçün müasir media, interaktiv metodlar və tələbələrin həyatına uyğun mətnlər seçilməlidir.

Mətnlərin dərin təhlili çox vaxt tələb etdiyi üçün dərs zamanı effektiv strategiyalar tətbiq olunmalıdır. Geniş oxu metodunda tələbələr mətnin ümumi mənasını anlamağa fokuslanır və bütün detalların dərin təhlilinə ehtiyac olmur. Bundan əlavə, tələbələrin mətn haqqında fikirlərini gündəliklərdə sənədləşdirməsi onların müstəqil düşünmə və refleksiya bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Xarici dil dərslərində müasir ədəbiyyatın tədrisi ənənəvi mətn təhlilindən kənara çıxır. İnteraktiv metodlar, rəqəmsal alətlər və yaradıcı yanaşmalar vasitəsilə ədəbiyyat dil bacarıqlarını, mədəni anlayışı və tənqidi düşüncəni təşviq edən maraqlı bir mühitə çevrilir (Roche, 2008).

Ümumiyyətlə, aydındır ki, bədii mətnlər müasir alman dili dərslərində dəyərli mənbədir. Onlar dil öyrənməni mədəni və yaradıcı ifadə ilə birləşdirir və dərsləri daha canlı və davamlı edir. Müvafiq metod və materialların məqsədyönlü istifadəsi ədəbiyyatın üstünlüklərindən optimal istifadə etməyə və tələbələrin təlim proseslərini bir çox cəhətdən zənginləşdirməyə kömək edə bilər. Amma qeyd etmək lazımdır ki, dərs prosesində mətnlərin seçimdə çox əhəmiyyətlidir. A. Maley mətnlərin seçilməsində ilk növbədə tələbələrin maraqlarına əsaslanmağı qətiyyətlə tövsiyə edir (Maley, 1989).

Nəticə etibarilə, bədii mətnlərin xarici dil tədrisində istifadəsi tələbələrin dil biliklərini, mədəni məlumatlılığını və tənqidi düşüncəsini inkişaf etdirmək üçün güclü bir vasitədir. Müasir metodların tətbiqi bu prosesi daha effektiv və maraqlı edir. Bədii mətnlərlə müasir tədris həm linqvistik, həm də mədəni öyrənmə məqsədlərinə nail olmaq üçün innovativ metodlar tələb edir. İnteraktiv, rəqəmsal və fərdi yanaşmaların birləşməsi davamlı şəkildə öyrənənlərin motivasiyasını və anlayışını artırır.

Nəticə

Bədii mətnlərin alman dili dərslərində istifadəsi dil öyrənməyə yeni nəfəs gətirir. Bu mətnlər yalnız linqvistik bacarıqları deyil, eyni zamanda mədəniyyətlərarası anlayış və tənqidi düşüncə qabiliyyətlərini də inkişaf etdirir. Müasir metodların, rəqəmsal alətlərin və yaradıcı yanaşmaların tətbiqi bədii mətnlərlə işləməyi daha maraqlı, effektiv və öyrənənlər üçün mənalı edir. Düzgün seçilmiş mətnlər və metodik yanaşma tələbələrin dilə olan marağını artırır və onların öyrənmə prosesini daha dərin və davamlı edir.

Ədəbiyyat

1. Aliyeva, A. E. (2019). *K voprosu ob ispol'zovanii khudozhestvennykh tekstov na zanyatiyakh angliyskogo yazyka: Teoriya i metodika obucheniya i vospitaniya (po oblastyam i urovnyam obrazovaniya)*. Gulistanskiy gosudarstvennyy universitet, kafedra angliyskogo yazyka i literatury.

2. Collie, J., & Slater, S. (1990). *Literature in the language classroom: A resource book of ideas and activities*. Cambridge University Press.
3. Ji-Young, K. (2010). *Frauenliteratur im universitären DaF-Unterricht in Südkorea: Eine literaturdidaktische Konzeption unter kommunikativen, interkulturellen und geschlechtsspezifischen Aspekten*. Sozialwissenschaften.
4. Kertes, P. (2008). Arbeit mit literarischen Texten im DaF-Unterricht am Beispiel einer Unterrichtseinheit zum Thema Über mich selbst. *ELTE*, 103–119.
5. Kramsch, C. (1993). *Context and culture in language teaching*. Oxford University Press.
6. Kramsch, C. (n.d.). Literary texts in the classroom: A discourse. *The Modern Language Journal*. [Volume və isse göstərilməyib].
7. Lazar, G. (1993). *Literature and language teaching: A guide for teachers and trainers*. Cambridge University Press.
8. Maley, A. (1989). Down from the pedestal: Literature as resource. In *Literature and the learner: Methodological approaches*. Modern English Publications.
9. Maley, A. (1989). Down from the pedestal: Literature as resource. *Aem.az*. [https://aem.az/uploads/Maley,%20A.%20\(1989\).%20Down%20from%20the%20Pedestal:%20Literature%20as%20Resource...](https://aem.az/uploads/Maley,%20A.%20(1989).%20Down%20from%20the%20Pedestal:%20Literature%20as%20Resource...)
10. Maley, A., & Duff, A. (1989). *The inward ear: Poetry in the language classroom*. Cambridge University Press.
11. Nünning, V., & Nünning, A. (2014). *An introduction to the study of English and American literature*. Klett Lerntraining.
12. Quliyeva, S. Ə. (2024, August 12). İngilis dilinin tədrisində bədii mətnlərin seçilməsi prosesi. *Elmi Əsərlər Jurnalı*, 91(2), 189–192. https://journals.arti.edu.az/uploads/f_20240801080134839886489.pdf
13. Roche, J. (2008). *Literatur verstehen: Eine Theorie des Verstehens und Interpretierens literarischer Texte*. Narr Francke Attempto Verlag.

Daxil oldu: 13.01.2025

Qəbul edildi: 11.04.2025